

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – СИРМИЈУМ,
СРЕМСКА МИТРОВИЦА**

Социјална адаптација даровите деце: перспектива вршњака

МАСТЕР РАД

Ментор:

др Мирјана Николић, проф.

Студент:

Слађана Визи

Сремска Митровица, 2025.

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – СИРМИЈУМ,
СРЕМСКА МИТРОВИЦА**

Социјална адаптација даровите деце: перспектива вршњака

МАСТЕР РАД

Предмет: Рад са даровитом децом

Ментор:

др Мирјана Николић, проф.

Студент:

**Слађана Визи
Бр. индекса:36/2023 М**

Сремска Митровица, 2025.

САДРЖАЈ:

УВОД.....	6
1. ДАРОВИТО ДЕТЕ.....	8
2. СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА ДЕЦЕ.....	11
2.1. Социјализација и адаптација даровите деце.....	12
2.2. Улога вршњака у адаптацији и социјализацији даровите деце.....	14
2.3. Искуства васпитача предшколске установе „Полетарац“ у раду са даровитом децом и њиховом социјализацијом.....	16
3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	19
3.1. Предмет и проблем истраживања	19
3.2. Циљ истраживања	19
3.3. Задаци истраживања	19
3.4. Хипотезе истраживања	19
3.5. Узорак и поступак истраживања.....	20
3.6. Технике и инструменти.....	20
4. АНАЛИЗА ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА	21
4.1. Ставови вршњака о даровитој деци у групи – анализа према Гарднеру.....	21
4.2. Социјални статус даровите деце из перспективе вршњака.....	23
4.3. Начини подршке социјалне адаптације у групи – перспектива васпитача	30
5. ДИСКУСИЈА.....	33
6. УНАПРЕЂИВАЊЕ СОЦИЈАЛНЕ АДАПТАЦИЈЕ ДАРОВИТЕ ДЕЦЕ ИЗ УГЛА ВАСПИТАЧА, СТРУЧНЕ СЛУЖБЕ И РОДИТЕЉА.....	35
6.1. Унапређење праксе – перспектива васпитача	35
6.2. Унапређење праксе – перспектива стручне службе	37
6.3. Унапређење праксе – перспектива родитеља.....	41
ЗАКЉУЧАК	44
Прилог 1 – Упитник за децу	48
Прилог 2 – Протокол за номинације	50

РЕЗИМЕ

Свако дете је индивидуа за себе, јединствено, целовито биће, које има своје специфичности, своје потребе и потенцијале. Даровита деца су, како истраживања показују, специфичнија у односу на другу децу, а ми би требало да препознамо, истражимо и подржимо њихове потенцијале, креативност и даровитост.

Предшколске установе и родитељи су у обавези да сарађују и да својим залагањем помогну даровитом детету да покаже сав свој потенцијал, креирајући подстицајну средину за рад, учење, игру, развијање даровитости, креативност. Такође, од великог значаја је игра са вршњацима, иако даровита деца чешће воле да проводе време са старијом децом или одраслима. Кроз игру са вршњацима креативна, потенцијално даровита деца или даровита деца, развијају своје социјалне вештине као припрему за реалан живот, уче се решавању основних животних проблема, култури живљења у друштвеним заједницама, поштујући норме и правила друштва. Даровитој деци је потребна подршка у адаптацији са вршњацима, што је и полазна основа за ово истраживање. Специфичне потребе које имају даровита деца, разликују се од потреба њихових вршњака.

Како би се испитала свест вршњака о даровитом детету/деци, извршено је истраживање у Предшколској установи „Полетарац“, у старијој васпитној групи, на узорку $N = 29$ деце, и два васпитача, да би се утврдило разумевања даровитости, социјални статус даровитог детета/деце, и начини пружања подршке и помоћи даровитој деци од стране вршњака и васпитача.

Резултати до којих сам дошла радећи ово истраживање указују да вршњаци препознају даровите другаре - у овој групи, вршњаци су препознали четворо деце која се истичу у три различите области по Гарднеру и то: научно-истраживачкој (2 дечака), ликовној (1 девојчица) и језичко-лингвистичкој области (1 дечак), да их виде као покретаче разних тема, да се радо укључују у игре и да једни другима пружају помоћи које су им потребне. У овој групи влада партнерски однос међу децом.

Вршећи ово истраживање, видела сам колико вршњаци позитивно утичу на даровите, пружајући им подршку у неким практичним, животним стварима. Проширила сам сопствене видике за рано откривање даровитости и начине подршке.

У циљу унапређења праксе сроведена је хоризонтална размена са васпитачима, стручним сарадницима и родитељима, којима су представљени резултати истраживања ради дискусије и иновирања праксе.

Кључне речи: даровито дете, вршњаци, социјализација, предшколска установа, подршка даровитом детету.

УВОД

Даровитост се често не примећује у раном предшколском узрасту. Радећи у вртићу дуги низ година, лично искуство показало ми је да и родитељи, а неретко и сами васпитачи, за даровито дете у раном узрасту, знају да кажу да је непослушно, трапаво, понекад чак и досадно. Дешава се да не увиђају његове потенцијале и могућности, осећају да нису довољно компетентни да препознају даровито дете и одреде домен даровитости. Веома су несигурни у опхођењу са дететом, мислећи да је лењо и незаинтересовано за практично–животне ситуације и за правила понашања у друштву, што је често мишљење васпитача када је реч о деци млађег узраста (3-4 године).

На старијем и припремном предшколском узрасту васпитачи лакше могу да препознају даровитост. Овакав став је показатељ личног искуства, са преко 23 године праксе и размене мишљења са колегиницама из предшколске установе „Полетарац“ Стара Пазова. Сличан начин размишљања васпитача срећемо и у истраживању које су спровеле ауторке Николић, Панић и Гарић (2015) у раду „Мишљење васпитача о даровитости на предшколском узрасту“. За рано препознавање даровите деце у многоне помажу разне едукације, трибине и семинари на тему даровитости, што је и описано у раду „Компетенције васпитача за рад са даровитом децом“ аутора Николић и Грандић (2015).

Често даровита деца не буду прихваћена од стране вршњака, типична деца осећају већ на раном узрасту да даровитој деци не могу да парирају у игри. Код њих се јавља неразумеваше за захтеве игре које имају даровита деца, као и за правила понашања које даровита деца често испољавају. То су углавном радње које су рутина у предшколској установи (режим дана у вртићу). Даровита деца у раном узрасту не желе да прекидају своје започете радње – игру, истраживаше које су започела, зарад доручка или ужине, на пример. Закључак сам извукла са предавања професорке Николић, из предмета „Рад са даровитом децом“, а и из свог рада као практичара.

Изазови у социјализацији и адаптацији међу вршњацима су чести код даровите деце, због тешкоћа у проналажењу заједничких интереса и успостављању равноправних односа са вршњацима који не деле њихове интелектуалне склоности.

Деца лако препознају даровито дете, и то чине на начин да знају да номинују дете које је у нечему боље од њих, односно, веома успешно, именујући га. Чак, наводе и област у којој они препознају неки таленат: „Он зна све о животињама!“, „Питај њу

она зна одговор на то питање о свемиру.“, „Она најлепше црта у нашој групи.“, „Он најбоље зна да игра фудбал.“... (Николић, Суботић, 2016).

Даровита деца имају велику потребу да се играју са старијом децом или одраслима. У игри са старијом децом умно могу да парирају, од њих могу много да науче, са одраслима разговарају као себи равном, од старије деце и одраслих траже одговоре на своја питања зарад задовољења своје унутрашње потребе за област даровитости која их интресује.

У овом раду акценат је на факторима који утичу на социјализацију даровите деце у колективу, уз анализу тога како их деца у групи прихватају, да ли умеју да их разумеју, и на који начин се социјализација даровитог детета у вртићу може подстицати, и неговати. Истраживање се бави сложеним процесом социјализације и адаптације даровите деце, као и стратегијама које могу помоћи у превазилажењу потенцијалних препрека.

Када је реч о стручним знањима васпитача, на првом месту се истиче важност разумевања потреба даровитих. Укључивање родитеља, васпитача, стручних сарадника и локалне заједнице од круцијалне је важности за правилан развој даровите деце уз социјализацију са вршњацима.

Silverman (1987) наводи неке од социо-емоционалних проблема са којима се даровита деца суочавају, као што је одбијање обављања рутинских задатака који се понављају, критиковање других који се не прилагођавају, недостатак емпатије, тешко прихватање критике, покушај да се сакрије таленат како би се прилагодили пријатељима, непослушност, фрустрација, раздражљивост, анксиозност, друштвени притисак, недостатак мотивације, низак ниво самопоуздања, социјално одбацивање, ниска емоционална свест, страх од неуспеха, перфекционизам, застоји у друштвеном прихватању и недостатак издржљивости (Silverman, 1987, према: Драгојевић и Лунгулов, 2023: 55). Такође, да би се даровито дете лакше адаптирало и социјализовало са вршњацима битни фактори могу бити: подршка породице, предшколско окружење, подршка вршњака који деле иста или слична интересовања, развој емоционалне интелигенције.

Даровитом детету је веома битно да буде прихваћено од стране својих вршњака. Наш задатак је да свим могућим средствима то обезбедимо кроз разне активности, радионице, радом на осећањима, на подршци, на разумевању потреба, на укључивању у игре, на ослобођавање и охрабривање, на стварање сигурне атмосфере у групи.

1. ДАРОВИТО ДЕТЕ

Појам „даровито дете“, многи психолози су покушали да објасне и дају дефиницију. Неки од прихваћених су да се даровитост може дефинисати као разноврсни склоп способности који обезбеђује висок ниво постигнућа у одређеној делатности или успешно испуњавање сложених облика делатности. Даровита деца су она чија су постигнућа константно значајна у било којој потенцијално вредној области људске активности (Ђорђевић, 1979). Даровита и талентована деца су она која су, због изванредно (изузетно) значајних способности и могућности, у стању да постижу висока постигнућа. Висока постигнућа се односе на остварене резултате и/или показане способности у некој од следећих области: опште интелектуалне способности; специјалне академске области; креативно или продуктивно мишљење; способност за вођство; визуелне или сродне уметности или психомоторне способности (Marland, 1971, према: Ђорђевић, 2016). Пасоу (Passow, 1985) дефинише таленат као способност за супериорна постигнућа у било којој вредној области људске делатности али их ограничава на области (подручја) као што су : језици, друштвене и природне науке и математика, уметничке области као што су: музика, графичке, пластичне и механичке уметности, као и област људских односа (Николић, 2024: 3).

Из ових наведених примера дефиниција даровите деце, закључујемо да се термин „даровито дете“ користи да се опише дете изузетне способности или потенцијала у једној или више области. Ова деца најчешће показују посебне компетенције у следећим областима интелигенције (Максић, 2006, према: Јевтић, 2009): језичка интелигенција, логичко-математичка интелигенција, просторна интелигенција, музичка интелигенција, физичко-кинестетичка интелигенција и интраперсонална интелигенција.

Веома је битно препознавање и пружање подршке даровитој деци. Да би даровито дете добило адекватну подршку, како би развило сав свој потенцијал, потребно је да родитељи, васпитачи или људи из дететовог окружења препознају дететов таленат или даровитост. Образовни програми морају да буду прилагођени њиховим потребама и да им се пружају изазови који ће бити инспиративни за мотивацију и даље учење. Значајно је веома, да се обрати пажња и пружи подршка социјално–емоционалном развоју, јер се даровита деца могу суочити са специфичним изазовима.

Ђорђевић (1997) наводи неке специфичне потребе даровите деце:

- Потреба да буду схваћени и прихваћени;
- Потреба да буду процењивани због властитих интересовања, а не само због својих постигнућа;
- Потреба за различитим изазовима;
- Потреба за подршком, помоћи и разумевању;
- Потреба за различитим могућностима исказивања;
- Потреба за охрабривањем да проширују своје могућности, да дискутују и расправљају;
- Потреба да проверавају своје идеје, процењују туђа и другачија схватања;
- Потреба да ситуације и проблеме разматрају са различитих становишта, да проналазе различите алтернативе и разматрају могуће последице;
- Потреба да организују време и планирају своје активности;
- Потреба да науче истраживачке поступке и технике за проналажење и бележење информација и комплетирање задатка (Ђорђевић, 1997: 28).

Неопходно је даровитој деци омогућити да раде независно, самостално или у паровима и групи, да бисмо им пружили могућност за развијање свог истраживања. Наиме, деца у групи увек траже себи сличне, ради међусобног разумевања, игре, комуникације, развијања истраживања које започну. Васпитачи такође имају велику улогу у развоју даровитости, усмеравањем, пружањем подршке, стварањем инспиративне средине за игру и учење, организацијом разновразних радионица, што се у пракси вртића који се активно баве инклузијом даровите деце и дешава.

Даровита деце се разликују од друге деце у начину размишљања, долажења до решавања проблема, имају другачији поглед на свет који их окружује, често виде и оно што друга деца не могу да виде.

У предшколском образовању, веома је битно препознавање даровитог детета, да би се обезбедиле додатне мере подршке још од најранијег узраста. Такође велику улогу у препознавању и дефинисању даровитог детета има и породица. Зато би требало још на предшколском узрасту урадити педагошки профил, који би требао да обухвати све важне информације о јаким странама и интересовањима детета и потребе за додатну подршку.

Да би се израдио добар педагошки профил, потребно је прикупити што више информација о детету, његовом претходном развоју, породичном функционисању, специфичним способностим и начинима испољавања и слично. У процесу прикупљања

података васпитач може да користи различите изворе и технике (Николић, Грандић, Павловић, 2017: 45).

Неки од извора и техника прикупљања података могу бити: протокол посматрања, скала процене, интервјуји, полуструктурирани интервјуји, наративне белешке, анегдотска белешка, чек листе, социограм и друго. Ове изворе можемо користити као помоћ за израђивање педагошког профила за даровито дете, у ком би сазнали како пружити помоћ и подршку детету да што боље развије своју дааровитост.

Даровита деца су специфична, индивидуална, интелектуално на високом нивоу, жељна знања и учења, креативна и иновативна, и надасве жељна игре у којој се осећају приваћено.

2. СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА ДЕЦЕ

Кључни процес у развоју деце је социјализација. Она им омогућава да се интегришу у друштво и развију здраве односе. Учење друштвених норми, вредности, вештина и понашања, неопходни су за функционисање у друштву. Социјализација почиње од дететовог рођења и траје током целог живота, с тим да је посебно важна у детињству, где дете највише учи о правилима понашања, вредностима, друштвеним нормама и слично.

Деца на првом месту уче основне друштвене вештине, вредности и обрасце понашања у оквиру своје породице. Родитељи имају кључну улогу у обликовању дечије личности и социјалних вештина. Рани обрасци социјализације, стечени у породици, утичу на будући квалитет односа са другима у дететовом окружењу, с обзиром да како дете расте проширује и социјални контекст у коме делује (Блажевић, 2016, према: Павловић, 2022: 124). Правила понашања која дете усвоји у породичном окружењу представљају слику о себи који оно доноси у колектив.

Вршњаци имају важну улогу у социјализацији, највише током школског узраста, али већ од јасленог узраста започињу са учењем о понашању у групи. Предшколске установе од најранијег узраста деце, развијају код деце: припадност групи, правила понашања, емпатију, сарадничке односе између вршњака, преговарарање, решавање конфликта, формирање пријатељства. Самим тим вршњачка група утиче на дететове ставове, интересе и понашање.

Истраживања социологије детињства (Džeјms, 2024) показују да укључивање деце у односе са вршњацима доприноси обликовању њиховог идентитета и представља темељ за развијање осећаја припадности (Цолић и ВелишекБрашко, 2014). Најдоминантнија активност у предшколској доби је игра, а деца кроз игру развијају све аспекте социјализације.

Васпитачи усмеравају децу на игре у групи, пружају подршку, уче их правилима понашања, сарадњи, академским вештинама али и друштвеним вештинама, уче да се поштује ауторитет, да сарађују са другима и да се придржавају постојећих правила понашања. Све је то слика добре социјализације.

У факторе социјализације спадају и медији (интернет, телевизија, друштвене мреже...), они утичу на дететове ставове како позитивно, тако и негативно. Деца копирају понашање који виде на медијима и то примењују у односима са другима. Када родитељи воде бригу о томе колико и на који начин дете конзумира телевизију или

интернет, или му пуштају образовне садржаје, они тиме доприносе развоју друштвености детета, јер му контролишу време „један на један“ пред екраном, и праве простор за квалитетније време проведено у друштву вршњака.

Социјализација деце омогућава им да развију социјалне вештине потребне за нормално и успешно функционисање у друштву. Такође, утиче и на развој емпатије, поштовања и разумевање других, подстиче дечје самопоуздање и развој идентитета, и помаже у разним друштвеним ситуацијама.

Кроз свакодневну комуникацију са породицом, вршњацима, васпитачима и другим одраслим људима, свако дете учи о правилима друшта, моделом понашања. Један од кључних модела јесте и васпитач који проводи много времена са децом. Самим тим, васпитачи имају обавезу да омогуће деци интеракцију са вршњацима, покажу како се отворено и са поштовањем према саговорнику комуницира, подстичу и храбре децу у дружењу са вршњацима, омогуће учествовање у групним активностима, пружи подршку у решавању разних конфликтних ситуација на конструктиван начин, градећи код деце емпатију и лепе емоције, јер све је то од огромног значаја за развој самог детета.

2.1. Социјализација и адаптација даровите деце

Даровита деца имају своје специфичне потребе, интелектуалне способности другачије од својих вршњака, имају изазове у социјализацији и адаптацији са вршњацима, баш због своје емоционалне природе. Психолошки гледано, емоционални процес који се одвија унутар самог даровитог детета веома је комплексан, јер оно гледа да задовољи своје потребе, да разуме своја сопствена осећања, открива свест о томе како његова осећања утичу и на њега и на друге, покушава да своје осећање припадности покаже на њему својствен начин, брани своје ставове и мишљења, често се сукобљавајући са другима, очекује да га и сви други из окружења прихвате и разумеју. Уколико се неко противи његовом начину размишљања, даровито дете може да се осети рањиво, да се повуче у себе и да почне да се окривљује, такође и ако не испуни очекиване резултате од стране вршњака или одраслих. Сви ми би требало да разумемо потребе и изазове са којим се даровита деца суочавају.

Даровитост обухвата висок коефицијент интелигенције, креативност, таленат у различитим областима као што су музика, наука, уметност, и изузетну способност решавања проблема. Специфично је да у литератури наилазимо на став да је рецимо

асинхрони развој типичан за даровиту децу, па интелектуални развој може да иде испред емоционалног и социјалног, а то доводи до унутрашњих конфликта и потешкоћа у интеракцији са вршњацима (Милутиновић и Зуковић, 2014).

У социјалном развоју, можемо уочити да се даровита деца могу осећати изоловано и несхваћено од стране вршњака због различитих интересовања и нивоа разумевања. Страх од неуспеха може даровито дете довести до анксиозности и избегавања учешћа у активностима јер оно тежи да у свему буду перфекциониста (Cross, 2002, према: Барзут, 2018).

Код даровите деце се јављају и проблеми са ауторитетом, често постављају питања и доводе у питање ауторитет (Барзут, 2018), па то може довести до сукоба са одраслима. Ово се превазилази коришћењем разних психолошких стратегија, као на пример развијање социјалних вештина кроз подстицај учешћа у групним активностима и друштвеним играма, емоционална подршка кроз разговоре о осећањима, учење техника суочавања са стресом и анксиозношћу, подстицање здравог самопоуздања, кроз процес учења а не само на резултате, развијање емпатије кроз разговор и моделовање, разумевање и прихватање различитости. Такође, важна је и сарадња са школом кроз рад са учитељима и школским психолозима на прилагођавању програма и пружању подршке.

Опште потребе даровитог детета у оквиру области социо-емоционалног развоја Николић (2024) описује на следећи начин:

Разумевање и прихватање – за даровиту децу је веома важно да буду *прихваћена* *баиш онаква каква јесу*. Наиме, одрасли даровиту децу често долазе до идеје да мењају јер их доживљавају као неприлагођеним. А код даровите деце често се јавља асинхрони развој јер им интелект много брже напредује него што она напредују физички, емоционално и социјално.

Обогаћење – даровита деце су веома знатижељна и постављају прегршт питања. Наш задатак је да нађемо све одговоре на питања даровите деце кроз консултације са особама које могу да одговоре, помоћу интернета и стручне литературе, како бисмо задовољили њихове потребе за учењем и богаћењем знања.

СТИЦАЊЕ ВЕШТИНЕ – даровито дете треба да овлада одређеним интелектуалним вештинама као што су : анализа, синтеза, евалуација, креативно размишљање, критичко мишљење и решавање проблема. Деца развијајући своје интелектуалне вештине, стварају осећај задовољства решавања задатка, и тако јачају своје самопоуздање и имају потребу да понављају и то своје искуство.

Можућност неуспеха—даровитој деци је потребно да искусе и неуспех јер кад им све полази за руком, сматрају успех као једину прихватљиву опцију. То може и да изазове превелики стрес за њих. Такође, то може да изазове склоност избегавања ситуација у којима је њихова интелектуална способност на проби и могу доћи у стање интелектуалног мировања, односно, да не развијају добре стратегије учења.

Контакт са другима попут њих — веома је важно да даровита деца буду са децом попут њих самих јер тако могу да избегну осећај изолованости, могу да имају интелектуалне изазове са себи једнакима кроз дискусију, игру и активности (Николић, 2024: 23 – 25).

Из свега горе наведеног, даровитом детету може бити тешко да се социјализује, да поштују правила и норме друштва, највише због неразумевања људи из околине, вршњака, за потребе даровите деце.

Након освешћености о неком детету да је даровито, потребно је да се види у ком домену даровитости се оно истиче, затим базирати рад на едукацији о теми која интересује дете, створити подстицајну средину за учење, укључити помоћ стручних лица и осмислити групне игре или игре у пару којима ћемо кроз адаптацију социјализовати даровито дете. Веома је битна стручност, спремност и жеља васпитача да пружи свој максимум у раду са даровитим дететом, како би се дете лакше адаптирало и социјализовало.

2.2. Улога вршњака у адаптацији и социјализацији даровите деце

Вршњаци играју велику улогу у социјалном развоју даровите деце. Међутим, чести су изазови даровитих у адаптацији са типичном децом. Зато је потребно развити разне социјане вештине: комуникације, сарадње и емпатије, што је кључно за њихов развој, како социјални, тако и емоционални. Даровита деца често могу имати мањак самопоуздања, поготово ако су различита од вршњака. Како бисмо превазишли овај фактор, детету треба пружати сталну подршку и охрабривати га, сматра Мирковић (2024: 85). Исто тако, дешава се да у пракси приметимо да даровити теже налазе себи адекватно друштво, због својих интересовања, која су понекад потпуно другачија од деце типичног развоја (Мирковић, 2024).

Даровита деца треба да буду са другом децом која су попут њих, како би се осећали нормално и како би се избегао њихов осећај изолованости (Николић 2024: 25).

У сарадњи са себи сличним даровита деца у вртићу, могу да започињу пројекте, у областима и темама које их интересују, а потребно је да бар још једно дете са сличним интересовањем буде у групи, јер се тиме „повлаче“ и остала деца да промене начин рада и размишљања. Типична деца се придружују даровитима пратећи њихову игру и у такмичењу са даровитима шире своје перцепције. Када у групи постоје два или више даровита, креативна или потенцијално даровита детета, социјализација лакше пада даровитима. Може им помоћи у подизању самопоуздања, осећају прихваћености, разумевању у интелектуалном смислу, а рад са себи сличнима може помоћи да се истакну у решавању задатака на различите начине (Николић, 2024).

Неопходно је у вртићу, прилагодити активности даровитом детету, да би оно најбоље искористило свој таленат или потенцијалну даровитост. Кроз прилагођене, индивидуализоване активности, даровито дете уз своје вршњаке, осећа припадност групи и ступа лакше у комуникацију, дискусију, проналажење решења. Групне физичке активности као што су разне такмичарске игре, традиционалне игре или разне покретне игре, даровито дете придружује вршњацима. Схвата да мора да сарађује са другарима из групе да би постигли успех. Даровиту децу такве игре мотивишу да размишљају другачије, да праве тактике за такмичарске игре или да развијају спретност.

Даровитима је осећај припадности групи веома важан. Они задовољавају своје унутрашње потребе сарадњом са својим другарима из групе. Дешава се да типична деца не желе да се играју са даровитим другарима јер не могу да их прате у њиховим замислима, не разумеју начин игре даровитог детета, а даровито дете има осећај одбачености, и зато тражи алтернативу за игру са одраслима или са старијом децом. То веома утиче на емоционални статус даровитог детета. Она могу доживети емоције интензивније него други вршњаци и могу настати неспоразуми и сукоби. Такође, у пракси се уочава и да даровити некада због несхватања средине постају повученији или имају изражену социјалну анксиозност (Радовановић и Цвијановић, 2021).

Адаптација даровитог детета са вршњацима је потребна кроз различите игре и активности у вртићу, рад на заједништву групе, на инсистирању поштовања правила групе, на раду емоција свих у групи, ствара позитивну средину за развој како типичне тако и даровите деце.

У свом раду и кроз искуство које стичем годинама, увидела сам да деца знају да препознају даровитог друга или другарице, описују домене даровитости вршњака као и начине игре са њима. Приметно је и такмичење типичне деце са даровитим, али и разумевање и прихватање да је у неким стварима даровито дете боље. Пружање помоћи

даровитима је такође нешто са чим се срећемо у пракси. Посебно се ово уочава у области практично животних активности. Типична деца радо помажу даровитима да се обују, сипају им воду, закопчавају им јакне. Такође, када вршњаци пружају утеху и подршку, даровито дете не осећа фрустрацију или разочарење.

Игра повезује типичну и даровиту децу, као и сву децу без обзира на потенцијале које имају, или немају. Деца типичног развоја се могу придружити у игри даровитом детету пратећи упутства за сложену игру коју је даровито дете замислило. Заједничка истраживања у игри наводе децу да откривају нове ствари и дискутују о својим запажањима. Заједничким залагањем у неком пројекту, деца се уче пружању помоћи и подршке и тако се лакше прилагођавају и социјализују.

Са друге стране, и деца типичног развоја имају бенефите од даровите деце. Даровити им могу помоћи делећи своје вештине и знање, могу им помоћи у проналажењу решења задатих задатака, могу помоћи деци тупичног развоја да промене начин размишљања, покренути их да истражују необичне теме итд.

Улога вршњака у социјализацији даровитих је веома важна. Најважније је децу увести у игру, базирати активности на стваралачки рад, рад на заједничким пројектима и продуктима, а дружење након боравка у вртићу је такође веома важна спона у адаптацији. Важне су и разне спортске активности које представљају ка социјализацији и стварању друштвених норми које помажу даровитима да са вршњацима остваре разумевање, повезаност и прихваћеност.

2.3. Искуства васпитача предшколске установе „Полетарац“ у раду са даровитом децом и њиховом социјализацијом

Васпитачи предшколске установе „Полетарац“ у Старој Пазови постепено све више освешћују код себе свест о значају рада са даровитом децом. Свест о даровитој деци васпитачи су подигли активима са стручном службом у којима су укључени поред васпитача и психолог, педагог и дефектолог, и то највише кроз тематске радионице на тему даровитости, као и кроз хоризонталне размене.

Треба истаћи да је највећа иницијатива о развијању знања о раду са даровитима покренута од стране васпитача. Они који су завршили основне интегрисане студије или похађају мастер студије тренутно, својим залагањем и питањима о пракси на активима покренули су питања о практичним решењима прилагођавања рада даровитој деци. Наиме, веома је важно разумевање даровите деце, а васпитачи се тренутно не осећају

компететни за рад са њима. Па ипак, важно је нагласити да све радионице, размена мишљења, помоћ од стручне службе у многостручној охрабрују васпитаче у раду са даровитом децом, пружајући им конкретне примере рада. Нове Основе програма, васпитачима пружају могућност да се даровитој деци приступи на нов иноватни начин у образовању и васпитању. Ово се огледа у давању слободе деци да истражују теме које их интересују, да користе разна средства, да посећују стручњаке из одређених области, да креирају своју средину, пружа им могућност да развијају све своје потенцијале. То је битно сваком детету а огромне бенефите имају даровита деца које тако могу да уче и развијају своју даровитост.

Из угла васпитача, искуство показује да су даровита деца углавном покретачи тема пројеката, а најчешће и вође, јер својим питањима, продукцијом развијају пројекат, а друга деца се придружују и активно учествују. Некада је веома тешко даровитима да објасне вршњацима своје замисли, правила игре, и ту васпитач игра своју улогу, као посредник и спона између деце. Васпитач има велику улогу да створи кохезију међу децом, да их уведе у правила групе, да објасни норме које се морају поштовати, да учи децу да развијају слободу мишљења, да их подстиче да испољавају своју креативност. Наравно кроз игру деца се уче адаптацији и социјализацији. Било да је игра отворена, проширена или вођена, она је покретач социјализације деце. Даровитима је веома значајно да у васпитачу имају подршку, разумевање и помоћ. Васпитачи балансирају између даровите деце и типичне и својим залагањем и трудом желе да пруже подршку свој деци да развијају своје компетенције на најбољи могући начин. Разумевање даровитог детета од стране васпитача, покреће васпитаче да шире своја знања користећи све расположиве ресурсе да би даровитом олакшали боравак у групи међу вршњацима, а да се при том даровито дете осети као равноправан учесник групе.

За прихватање даровитог детета од стране вршњака, васпитач има следеће улоге:

- Препознавање и разумевање специфичних потреба даровитог детета и разумевање њихове импликације на социјални развој.
- Стварање инклузивне атмосфере, чиме ће осигурати да се свако дете осећа прихваћено и вредновано.
- Подстицање на интеракцију са вршњацима - потребно је да се даровити друже са вршњацима иако немају иста интересовања и нивое развоја.
- Развијање социјалних вештина - кроз вођене игре и активности, подстицати сарадњу, емпатију, решавање конфликта и друге важне социјалне вештине.

- Пружати подршку емоционалном развоју, кроз разне игре и активности помоћи деци да разумеју и искажу своја осећања, као и да се носе са фрустрацијом и неуспехом.
- Индивидуализовани приступ - прилагодити активности и очекивања, како би се задовољиле индивидуалне потребе сваког детета.
- Сарадња са родитељима и стручњацима - веома је битно размењивати информације и стратегије за подршку дететовог развоја.
- Моделовање позитивног понашања - својим примером васпитач показује правилан начин комуникације, сарадње и поштовања других.
- Припремање изазовних активности кроз стимулативне игре и активности које ће држати пажњу и мотивацију, чиме се индиректно подстиче и социјална интеракција око заједничких интереса вршњака и даровите деце (Петровић и сар. 2020).

Већина васпитача из предшколске установе „Полетарац“ истиче да је индивидуални приступ даровитом детету, разумевање специфичних потреба даровитих и стварање подржавајућег инклузивног окружења кључно за успешну социјализацију даровитог детета (закључци са актива и хоризонталне расправе).

Нема сумње да је потребно радити на унапређивању компетенција васпитача за рад са даровитом децом раног узраста, и то посебно у сегменту пружања додатне подршке кроз израду педагошког профила, индивидуализације васпитно образовног рада. Ипак, истраживање отвара и питања укључивања других релевантних појединаца у рад са даровитом децом – пре свега педагога и психолога, а онда и стручњака из посебних области даровитости, који би, заједно са васпитачима, тимски радили на подстицању даровитости (Николић, Грандић, Павловић, 2017: 52).

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Предмет и проблем истраживања

Предмет истраживања се односи на потешкоће са којим се даровита деца сусрећу у социјалној адаптацији са вршњацима.

Проблем истраживања дефинисан је на следећи начин: како даровитом детету прижити помоћ и подршку у социјалној адаптацији са вршњацима?

3.2. Циљ истраживања

Циљ истраживања је да се утврди социјални статус даровите деце и начини подршке.

3.3. Задаци истраживања

Задаци произилазе из постављеног циља:

- Утврдити ко су, по мишљењу вршњака деца која имају даровит потенцијал у једном и /или више домена даровитости по Гарднеровом моделу.
- Утврдити социјални статус потенцијално даровите деце из перспективе вршњака.
- Утврдити на који начин васпитачи и вршњаци сматрају да могу да подрже социјалну адаптацију потенцијално даровите деце.

3.4. Хипотезе истраживања

X1: Васпитачи и вршњаци могу да препознају потенцијално даровито, и/или креативно дете у групи.

X2: Вршњаци различито процењују социјални статус различите деце која имају, по њиховом мишљењу даровити и/или креативни потенцијал.

X3: Вршњаци и васпитачи имају предлоге одређених стратегија подршке даровитој деци, у складу са њиховим социјалним положајем у групи.

3.5. Узорак и поступак истраживања

Узорак истраживања су деца узраста 5-6 година, старије васпитне групе, предшколске установе „Полетарац“ из Старе Пазове, њих 29, као и два васпитача исте васпитне групе. Обе васпитачице имају високу стучну спрему и тренутно су на мастер студијама.

У истраживању је коришћена дескриптивна метода која служи за описивање проблема а користиће се и при анализи и интерпретацији резултата истраживања и извођењу закључака.

Истраживање је реализовано са децом и васпитачима у периоду од 17.03–31.03.2025. године.

3.6. Технике и инструменти

За потребе истраживања коришћени су полуструктурирани интервјуи који су коришћени у истраживању Николић и Суботић (2016). Полуструктурирани интервјуи су креирани у складу са задацима истраживања како би се дошло до одговора на питања ко су деца која имају даровит потенцијал у одређеним доменима из перспективе вршњака и васпитача, како вршњаци процењују њихов социјални статус и шта мисле на који начин им се може пружити подршка у социјалној адаптацији.

4. АНАЛИЗА ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА

Прикупљени подаци анализирали су методама дескриптивне статистике (фреквенције и проценти) у статистичком пакету СПСС 19.0. Налази су приказани табеларно или кроз графиконе. У складу са циљем и задацима на основу истраживања дошли смо до података како вршњаци и васпитачи виде даровито дете као и врсте подршке даровитом детету у социјализацији са вршњацима.

4.1. Ставови вршњака о даровитој деци у групи – анализа према Гарднеру

Деци су постављана следећа питања:

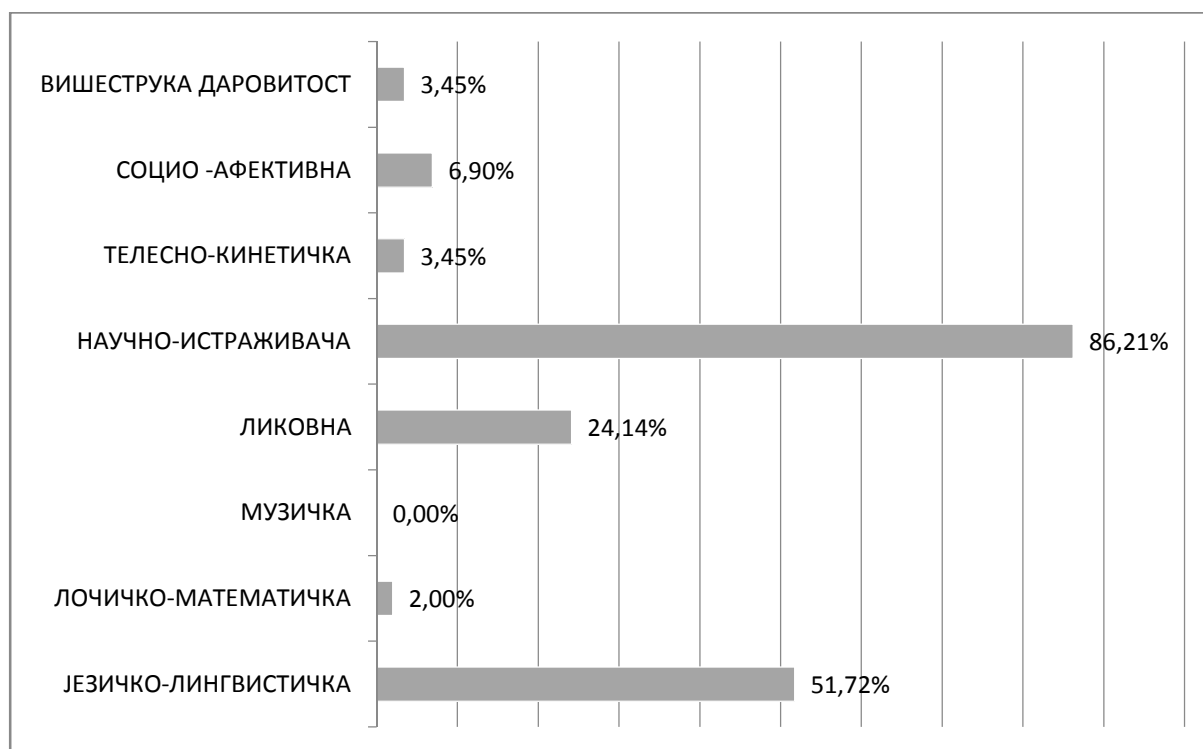
1. Да ли се неко од твојих другара посебно истиче у знању, способностима, вештинама?
2. Можеш ли ми рећи ко је то?
3. Шта то твој другар/другарица знају (могу) боље од осталих? (тражен је опис области за које које номинују другара/другарицу, да објасне шта то даровита деца боље знају од других вршњака из групе).

Вршњаци препознају даровите другаре по Гарднеру и то највише у научно - истраживачкој, језичко – лингвистичкој и ликовној области. Већина деце наводи тачно област талента даровитог детета, у чему је најбоље, и описују даровитост.

У складу са добијеним одговорима, дошли смо до резултата да деца препознају и номинују даровиту децу и од њих 29 испитаних, вршњаци су номинирали даровите другаре и то најчешће из области приказаних у табели 1.

ОБЛАСТИ ПО ГАРДНЕРУ	БРОЈ ДЕЦЕ КОЈА СУ УЧЕСТВОВАЛА У НОМИНАЦИЈИ	НОМИНАЦИЈЕ	ПРОЦЕНАТ %
ЈЕЗИЧКО-ЛИНГВИСТИЧКА	29	15	51,72%
ЛОЧИЧКО-МАТЕМАТИЧКА	29	5	2,00%
МУЗИЧКА	29	0	0,00%
ЛИКОВНА	29	7	24,14%
НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧА	29	25	86,21%
ТЕЛЕСНО-КИНЕТИЧКА	29	1	3,45%
СОЦИО -АФЕКТИВНА	29	2	6,90%
ВИШЕСТРУКА ДАРОВИТОСТ	29	1	3,45%

Табела бр. 1: Номинација из угла вршњака из групе, према областима по Гарднеру

Графикон бр. 1: Номинација даровитих у групи од стране вршака из групе, према областима по Гарднеру

Приказ у табели 1 и на графикону 1 нам говори да је 86% вршњака номинovalo потенцијално даровите другаре из области научно-истраживачке, где су најчешће номинovali два дечака. Вршњаци су дечака В.Ц. номинovali 15 пута а дечака Ф.М. су номинovali 10 пута. Што се тиче језичко-лингвистичке области другари су потенцијално даровите другаре номинovali 15 пута (номиновани су: З.Л. 6 пута од стране вршњака, В.Ц. 4 пута, В.Ј. 2 пута и Ф.М. 2 пута) и то је 51,72%, из логичко-математичке области другари су номинovali даровите другаре два пута (дечак Н.Р. је сам себе номиновао реченицом „Ја знм колико је два плус два, то ти је 4, остали не знају.“ и једна номинације је била за Ј.Ч. од стране једног детета „Он зна да броји до 100.“). Из ликовне области 4пута су номинovali девојчицу К.М. а један дечак је номинован из телесно-кинетичке области „Зна да игра фудбал боље од мене и да брани.“ Из социјално-афективне области номиноване су две девојнице М.М и Т.Ц. вршњаци који су их номинovali су добри другари и ван вртића, објашњавајући да су добре и осећајне, да воле да помажу. Из вишеструке даровитости само је један друг номиновао друга В.Ц. „В.Ц зна као и ја све о животињама а он зна и да прича све приче, ја то не унем.“. Из музичке области нема номинованих.

Према приказаним резултатима закључујемо да вршњаци имају развијену свест о даровитој деци и да лако увиђају ко је у чему бољи од њих. Занимљиво је то што потенцијално даровити нису именовали себе у номинацијама, али су у опису упоређивали своје знање са знањем друга/другарице које су номиновали. Вршњаци су дали одговоре који су јасно објаснили домен области по Гарднеру, ком припадају потенцијално даровита деца.

У узорку се истичу два дечака из научно-истраживачке области, једно дете у језичко-лингвистичкој области, једна девојчица у ликовној области. Један дечак је номинован од стране другара у научно-истраживачкој и језичко-лингвистичкој области али ако су га у једној области номиновали у другој нису.

Вршњачко номинавање скоро је идентично као и код васпитача који су учествовали у истраживању.

Два васпитача старије узрасне групе, дала су своја виђења даровите деце. По њима се такође, издвајају два дечака у научно-истраживачкој области. Васпитачи су навели да даровита деца из групе (два дечака) имају интересовање највише за животињски и биљни свет, окренути су истраживању природе и њихове перцепције о интересовањима су веома комплексне за разлику од вршњака. Владају терминима које сазнају од одраслих и јасно их користе у причању. Своје изворе наводе и углавном су то: енциклопедије, цртани филмови о животињама, научне емисије националне географије и разне књиге. Такође, васпитачице су истог мишљења као и деца што се тиче номинација за ликовну област за девојчицу која црта и слика користећи различите сликарске технике, али и своју машту и стечено искуство.

Што се тиче језичко-лингвистичке области дечак којег су номиновали има велики фонд речи, лако памти и појављују му се почеци описмењавања, али има и старију сестру са којом воли да се такмичи. Нисмо баш сигурни да ли је потенцијално даровит, јер у примерима подршке кроз активности често делује незаинтересовано за рад и не повезује предходно знање са новим.

4.2. Социјални статус даровите деце из перспективе вршњака

Социјални статус даровите деце и вршњака у вртићу је сведен на игру, деца нису свесна интелектуалних разлика, већ акценат стављају на заједничку игру и активности. Даровита деца привлаче вршњаке њиховим идејама за разне игре, машта коју даровити

имају развије веома често игру у коју се укључује велики број деце. Такође, вршњаци у даровитима виде покретаче тема пројекта у који се укључују, а учешћу у пројектима проширују своје перцепције и знања. Они се ослањају на даровите као неког ко ће сигурно знати најбоље у датом тренутку. Током истраживања које сам водила у групи дошла сам до резултата приказаних у табелама 2,3,4 и 5.

испитна појава за социјални статус дечака В.Ц	да	процент	не	процент	укупно
дете радо игра са другима и учествује са њима у играма	11	73.33%	4	26.66%	100%
дете радо учествује у играма са различитим другарима али није иницијатор или вођа	4	26.66%	11	73.33%	100%
дете се дружи/игра само са неким од другари	9	60.00%	6	40.00%	100%
дете се укључује у игру, активност само са неким другарима, али искључиво на њихов позив	8	53.33%	7	46.66%	100%
дете жели да наметне своју игру и позива другарица, које други прихватају	13	86.66%	2	13.33%	100%
дете намеће игру другима, али се они супротстављају, не жале	6	40.00%	9	60.00%	100%
дете је због неких својих карактеристика, понашања одбачено од другари	0	0	15	100%	100%
дете се углавном игра само према потреби за другима, али му и не сметају, ако му се прикључе	12	80.00%	3	20.00%	100%
дете се игра само, не жели друге у свом окружењу, негодује ако му се прикључе	7	66.66%	14	93.33%	100%

Табела бр. 2: Социјални статус даровитог дечака В.Ц. из угла вршњака

Социјални статус дечака В.Ц. од стране вршњака је приказан у табели број 2. Вршњаци, 15 од 29 испитане деце, су препознали даровитост овог дечака у научно-истраживачкој области, наводећи да он зна све о животињама и биљкама, да истражује гледајући научне емисије и из књига које му родитељи читају. Такође, овај дечак је од стране другара препознат и у језичко-лингвистичкој области, из које је имао номинације. Вршњаци су наводили његове приче као веома занимљиве, интересантне. Васпитачи се слажу да В.Ц. има веома богат речник са правилном употребом речи, детаљним објашњавањем познатих прича, бајки са веома много детаља и развијеном маштом. Интересовање које дете има о животињском и биљном свету као и начини које користи да пренесе своје знање вршњацима, сврстава га као веома занимљивог

саговорника, инспиративног за рад и најчешће покретача тема/пројеката у којима васпитачи заједно са децом истражују, проширују и допуњују своје знање.

Из истраживања смо закључили да 73,33% другара дечака В.Ц. виде као вођу групе, и то због знања која има из научно-истраживачке области, због покретања питања које га интересују и због занимљивих игара које ово дете започиње користећи своју машту.

Четворо деце или 26,64% га не виде као вођу групе иако радо учествује у игри са различитим другарима. Да се дете дружи само са неким од другара сматра 9 испитаника или 60,00%, наводећи да номиновано дете има другаре који разумеју идеје и замишљену игру коју развијају заједно.

„В.Ц. се често игра са Ф.М., они причају о ајкулама и знају како се ајкуле понашају и колико ајкула има“. 53,33% вршњака, сматра да се номиновано дете укључује у игру на позив другара.

Да даровито дете жели да наметне своју игру и правила, сматра 13 другара (86,66%). Вршњаци воле правила и игре које започиње даровито дете са објашњењем да су те игре другачије од оних којих се свакодневно играју и радо га прате, међутим, постоје и другари који сматрају да не могу да прате игру даровитог детета, те долази до супротстављања 6 вршњака или 40,00%. Ниједно дете није рекло да је ово номиновано дете због неких својих карактеристика, понашања, одбачено од другара, док 80,00% сматра да даровити друг воли да се игра сам, али му и не сметају други ако му се прикључе, а 6,66% (1 номинација) сматра да даровито дете не жели друге у свом окружењу и негодује ако му се други приближе.

Из ових наведених података види се да је даровито дете лепо прихваћено од стране својих другара из групе и да воле да се играју са њим, да им је забаван, није одбачен, и да могу доста да науче од њега.

У табели број 3 испитана је појава како вршњаци виде дете Ф.М. Дечак Ф.М. има 10 номинација од стране вршњака.

испитна појава за социјални статус дечака Ф.М.	да	проценат	не	проценат	укупно
дете радо иницира игру са различитим другарима и учествује-има особине вође	8	80,00%	2	20,00%	100%
дете радо учествује у игри са различитим другарима али није иницијатор и/или вођа	10	100,00%	0	0,00%	100%
дете се дружи/игра само са неким од другара	6	60,00%	4	40,00%	100%
дете се укључује у игру, активност само са неким другарима, али искључиво на њихов позив	8	80,00%	2	20,00%	100%
дете жели да наметне своју игру и правила другима, које други прихватају	3	30,00%	7	70,00%	100%
дете намеће игру другима, али се они супротстављају, не желе	0	0,00%	10	100,00%	100%
дете је због неких својих карактеристика, понашања одбачено од другара	0	0,00%	10	100%	100%
дете се углавном игра само нема потребу за другима, али му и не сметају, ако му се прикључе	10	100,00%	0	0,00%	100%
дете се игра само, не жели друге у свом окружењу, негодује ако му се приближе	0	0,00%	10	100,00%	100%

Табела бр.3: Социјални статус даровитог детета Ф.М. из угла вршњака.

Социјални статус дечака Ф.М. је приказан у табели број 3. Вршњаци су препознали код дечака Ф.М. даровитост из научно-истраживачке области, номиновало га је 10 од 29 детета који су били испитивани. „Ф.М. ми је причао колико различитих врста птица зна, показао ми је у књизи коју је донео од куће краљевског фазана који има црно око очију као неки лопов, а зна много и о морским животињама. То му све родитељи причају а и ви му показујете на пројектору кад вам тражи“. (један од одговора деце која су номиновала Ф.М.).

Деца се често ослањају на знање које овај дечак има о животињском свету и често од њега траже одговоре који их интересују. У квизовима које васпитачи организују веома је активан у одговорима и даје опсежне одговоре пуном реченицом и детаљним објашњавањем. Мишљења деце и васпитача се подударају.

Из интервјуа којим смо испитивали децу која су номиновала Ф.М., сазнали смо да дете радо учествује у игри са различитим другарима. Два детета су га препознала као иницијатора игре 20,00% - углавном су то деца која могу интелектуално да му парирају и који разумеју његову иницијативу. 100% другара сматра да радо учествује у игри са другарима, али да није вођа (деца која и разумеју иницијативу такође су у

интервјуу навела у номинацији да га не виде као вођу јер имају ширу слику и немају у њој неког ко је вођа- покретач, него им игра са њим делује као подразумевана игра).

Да се игра само са неким од другара сматра 60,00% испитаника а чак 80,00% сматра да се овај дечак укључује у игру само на њихов позив.

Да дете жели да наметне своју игру и правила другима које они прихватају сматра 3 детета или 30,00% а ни једно дете се није изјаснило да не жели да учествује у игри коју започне Ф.М. Такође сви сматрају да дете због својих карактеристика, понашања није одабчено од другара.

Да кад се дете игра само и када нема потребу за другима, али му и не сметају ако му се други прикључе сматра 10 вршњака или 100% испитаника.

Из свега наведеног, види се да је дечак Ф.М. веома лепо прихваћен од стране вршњака, да се радо играју са њим и да је ненаметљив, донекле повучен.

У табели број 4. приказан је социјални статус детета К.М.

испитна појава за социјални статус девојчице К. М.	да	проценат	не	проценат	УКУПНО
дете радо иницира игру са различитим другарима и учествује-има особине вође	4	13,79%	3	10,34%	24,14%
дете радо учествује у игри са различитим другарима али није иницијатор и/или вођа	3	10,34%	4	13,79%	24,14%
дете се дружи/игра само са неким од другара	5	17,24%	2	6,90%	24,14%
дете се укључује у игру, активност само са неким другарима, али искључиво на њихов позив	4	13,79%	3	10,34%	24,14%
дете жели да наметне своју игру и правила другима, које други прихватају	6	20,69%	1	3,45%	24,14%
дете намеће игру другима, али се они супротстављају, не желе	0	0,00%	7	24,14%	24,14%
дете је због неких својих карактеристика, понашања одбачено од другара	0	0,00%	7	24,14%	24,14%
дете се углавном игра само нема потребу за другима, али ми и не сметају, ако му се прикључе	7	24,14%	0	0,00%	24,14%
дете се игра само, не жели друге у свом окружењу, негодује ако му се приближе	0	0,00%	7	24,14%	24,14%

Табела бр.4: Социјални статус даровитог детета К.М. из угла вршњака

Девојчицу К.М. номинувало је седморо деце од 29. Њену даровитост препознали су у ликовној области. Деца за њу говоре: „Она уме да нацрта све што јој кажем да ми нацрта, и јако су јој леви цртежи, нацртала ми је сову изгледа као права“. Васпитачи се слажу са дечијим номинацијама, јер ова девојчица слика и црта радове самоиницијално са много детаља и са пропорцијално попуњеним простором. Подједнако добро користи различите материјале за своје радове и показује своју креативност.

Да радо иницира игру са различитим другарима и учествује-има особине вође сматра 57,14% вршњака. Другарицама из групе, се веома свиђа начин на који она показује своју креативност те је прате у раду желећи да копирају њене идеје у ликовној области. 42,85 % другара који су је номиновали не виде је као вођу или иницијатора игре.

Испитана деца која су номиновала ову девојчицу, сматрају да се она дружи/игра само са неким од другара у 71,42% , објашњавајући да има око себе омиљене другаре за игру који имају иста интересовања као она. Када је позову у игру она се одазива на позив сматра четворо од седам детета (57,14%) који су испитивани.

Шест од седам вршњака сматра да дете када наметне своју игру и правила, други прихватају. У игри коју наметне номиновано дете, нема оних који се супростављају, јер по објашњењу вршњака они могу да развију интересантне начине учења. Такође, нико не сматра да је због неких својих карактеристика, понашања одбачена од другара. Када се заигра сама, не сметају јој другари који јој се придруже сматрају сви испитани, и сви су истог мишљења да никада не негодује ако јој се неко прикључи.

Девојчица К.М. веома је предана свом таленту, спремна да покаже другима своје умеће и пружи помоћ. Вршњаци воле игре са њом, било да је прављење неке целине за развој игре или начини цртања (често прави моделе предмета које другима показује и учи их како да направе). Такође је као и претходна номиноована деца вољена и прихваћена од стране вршњака.

У табели број 5. показана је испитивана појава за дечака З.Л.

испитна појава за социјални статус дечака З.Л.	да	проценат	не	проценат	укупно
дете радо иницира игру са различитим другарима и учествује-има особине вође	6	100,00%	0	0,00%	100%
дете радо учествује у игри са различитим другарима али није иницијатор и/или вођа	0	0,00%	6	100,00%	100%
дете се дружи/игра само са неким од другара	1	16,66%	5	83,33%	100%
дете се укључује у игру, активност само са неким другарима, али искључиво на њихов позив	3	50,00%	3	50,00%	100%
дете жели да наметне своју игру и правила другима, које други прихватају	3	50,00%	3	50,00%	100%
дете намеће игру другима, али се они супротстављају, не желе	2	33,33%	4	66,66%	100%
дете је због неких својих карактеристика, понашања одбачено од другара	2	33,33%	4	67%	100%
дете се углавном игра само нема потребу за другима, али му и не сметају, ако му се прикључе	5	83,34%	1	16,66%	100%
дете се игра само, не жели друге у свом окружењу, негодује ако му се приближе	1	16,66%	5	83,34%	100%

Табела бр.5: Социјални статус даровитог детета З.Л. из угла вршњака

Од 29 испитане деце старије групе, 6 вршњака је номинувало дечака З.Л. у језичко-лингвистичкој области. Вршњаци су препознали код овог дечака да воли да пише речи, да препознаје неке гласове на почетку, средини и на крају речи. Воле да слушају приче које им он прича, занимљиве одговоре даје када треба изменити крај приче. Васпитачи су препознали богат фонт речи које употребљава смислено.

Социјални статус дечака З.Л. вршњаци су оценили на следећи начин:

Да радо иницира игру са различитим другарима и учествује-има особине вође сматра 100% деце, они сматрају да има машту која креира неке игре које су другачије и прате га. Да дете није иницијатор или вођа нико није дао позитиван глас јер он воли да води игру.

Укупно 16,66% другара сматра да дете воли да се дружи/игра само са неким од другара док се већина не слаже, јер сматрају да се подједнако игра са свима. Када га вршњаци зову у игру подељена су мишљења другара, такође су подељена мишљења вршњака у испитној појави да он жели да наметне своју игру и правила другима које други прихватају. Супротставља му се 33,33% вршњака кад он жели да наметне своју игру. Два детета сматра да је дечак З.Л. одбачен од другара због неких својих особина, понашања – објашњавају да воли да отме играчку којом се други играју и да намерно жели да поквари игру групици деце. Већина испитаних другара осећа да овом дечаку

не сметају други ако му се прикључе у игри када се игра само а једно дете сматра да када му се у току игре у којој се дете само игра прикључе другари он негодује.

Дечак З.Л. воли да буде вођа игре, смишља занимљиве приче које повуку другаре да га прате. У групи уочавамо да воли да буде посесиван, често наметљив и тврдоглав. Неоспорно је да користи свој таленат за манипулацију, али неки другари му се супростављају. Ипак прихваћен је од својих вршњака, који радо проводе време у игри са њим.

Социјални статус даровите деце из перспективе другара указује нам да су даровити прихваћени од стране вршњака. Закључујемо да је група компактна и да радо учествују у игри заједно.

Даровита деца су препозната у областима даровитости од стране вршњака, у социјалном статусу даровита деца се не разликују много од својих типичних вршњака. Препознају их као занимљиве другаре за игру са мношвом идеја и правилима која игра чине другачијом, не виде их увек као вођу групе, али су и свесни да даровито дете тежи ка друштву које га може пратити интелектуално. Вршњаци су свесни да су даровитој деци потребне помоћ у неким свакодневним стварима и у игри, те их радо зову да учествују заједно. Из свега видимо, да су даровита деца из ове групе, коју сам истраживала, равноправни чланови групе, спремни да помогну и они вршњацима и вршњаци њима, имају изграђен парнерски однос, углавном су спремни за сарадњу.

4.3. Начини подршке социјалне адаптације у групи – перспектива васпитача

- Перспектива васпитача о социјалној адаптацији даровите деце на основу њиховог личног искуства о корисним приступима које употребљавају у раду са даровитом децом, са циљем подстицања социјалне адаптације. Модели представљени као одговор на овај задатак представљају полазну основу за касније креирање плана социјалне подршке даровитом детету у групи.

У наставку су представљене неке од идеја два васпитача запослена у предшколској установи “Полетарац” са којима је урађен кратак интервју везан за задатак и у оквиру ког су наводили моделе, идеје, приступе које користе у раду у оквиру групе у којој је и даровито дете, а све са циљем подстицања социјалних односа и социјалне адаптације даровитог детета са вршњацима. На основу представљених

предлога (конкретних и општих) за потребе мастер рада ће бити креиран план подршке социјалне адаптације даровите деце у групи.

Даровито дете треба да буде равноправни учесник групе. Да бисмо то остварили морамо укључити сву децу у заједничке игре и активности, развити и подстицати емпатију и разумевање међу децом, развити комуникацију међу децом, развити тимски рад на пројектима и у активностима, учити их да помажу једни другима у разним ситуацијама. Васпитачи су носиоци групе и потребно је да створе атмосферу која ће бити сигурна, инспиративна и која ће се базирати на компактност групе у разним ситуацијама, да се осећа повезаност и међусобно уважавање.

Подршка коју можемо пружити даровитима је најчешће базирана на разним играма и активностима. Потребно је прилагодити игре и активности развојном нивоу све деце у групи, пажљиво посматрати интеракцију деце у групи, због пружања подршке тамо где је потребна. Неки од начина подршке могу бити:

Игре и активности које подстичу сарадничке односе и тимски рад. То су углавном игре са разним грађевинским материјалима и задатком за решавање. „Замолила бих вас да ми направите пут до Шпаније, нашем другару би то било веома важно јер жели да оде до Кориде“. – У овом случају деца морају да смисле начин изградње пута, материјал који би користили, планирају, да размењују идеје и заједнички ураде задатак. Жан Пијаже за улогу социјалне интеракције у развоју дечијег размишљања и моралности предлаже игре са правилима и сарадњом, тимски.

Игре улога са различитим задацима. Учешћем у пројектима добијамо прилику да обилазимо локалну заједницу. Откривамо разна занимања и како теку одређени процеси израде и рада. У просторним целинама у радној соби имамо прилике да правимо разне просторе које су битни да даца уђу у улоге које су им инспиративне: поштар, фотограф, лекар, посластичар, глумац... Улоге које деца развијају и креирају подстичу их да заједно учествују и договарају се о замишљеним сценаријима и току игре, пружају прилику даровитима да својим наративом развију игру и повезују се са вршњацима.

Хауард Гарднер заговорник је теорије да активности које укључују различите модалитете (нпр. драмске игре, музичке..) могу побољшати односе и разумевање између деце а и даровитима прилику да покажу свој специфичан таленат.

Тимско решавање проблема. Васпитач има улогу да деци зада задатак који морају тимски решити. „Имамо два пута који воде до гнезда, која група може прва пронаћи скривено гнездо, потребно је да решите загонетку и прођете препреке које су

постављене на путу.“ – Искуство показује да углавном даровита деца реше постављену загатку а други брзо пређу препреке које се налазе на путу, тимски се договарају ко ће шта радити и на крају осећај победе их води до среће због заједничког успеха. Лав Виготски је истицао улогу раног развоја кроз тимски рад, решавање проблема међу вршњацима и заједничких пројеката.

Игре које подстичу комуникацију и разумевање. Луткарске представе подстичу децу да заједнички размишљају, договарају се и презентују своје замисли. Такође, велику улогу има измишљање прича као и мењање познатих бајки, деци се пружа прилика да искажу и развију своју машту (углавном најзанимљивија прича буде она коју смисли даровито дете). Комуникационе игре у којима дете има задатак да започне реченицу, а свако друго дете да понови ту реченицу и дода по једну реченицу правећи причу. Изузетно је веома важна игра речима, јер осим што тако деца вежбају комуникацију, добре су за пажљиво слушање, праћење, размишљање и концентрацију. Дискусија о интересовањима деце (на пример: животињама, планетама, плесу...), пружа прилику даровитима да поделе своје знање са остатком групе, њих ослобађа причања пред групом и даје им на важности да се осете као равноправни чланови групе. Са семинара о почетном описмењавају (Николић, Миленковић) сазнали смо колики је значај оваквих игра за свако дете.

Игре које подстичу емпатију. Углавном су то игре у којима се детету додељује улога са фокусом на емоцију, имају задатак да одглуме срећу, тугу, љутњу, бес. Игре као у огледалу – деца имају задатак да посматрајући друга копирају, пресликавају као у огледалу осећање које другар/другаица показују. Читање прича у којима се говори о осећањима, различитости или култорошким разликама као и причање о причи коју смо прочитали деци је начин да развијемо код деце емпатију. Сваки разговор о осећањима је прилика да се развије емпатија и разумевање другара.

О овим играма и активностима као и начинима подршке писли су многи аутори који се баве даровитом децом, међу којима су: *Žan Pijažе, Lav Vigotski Howard Gardner, Françoise Gagne, Joseph Renzulli, Miraca Ugrin* и многи други. Сви истичу значај заједнишва и тимски рад кроз различите игре и активности за бољу социјализацију даровитих са вршњацима.

5. ДИСКУСИЈА

У складу са постављеним задацима, и према добијеним резултатима истраживањем је утврђено следеће:

Да ли је у групи номиновано једно или више деце као даровито?

- У групи је номиновано 4 детета. Од тога 2 дечака се издвајају са највећим бројем номинација у научно-истраживачкој области, једна девојчица у ликовној области и један дечак у језичко-лингвистичкој области.

Који типови даровитог понашања су издвојени?

- Издвојени су научно-истраживачки, ликовни и језичко-лингвистички типови понашања.

Шта су главне карактеристике издвојених типова даровитог понашања по опису деце и васпитача?

- Номинована деца су веома едукована по питању животињског света, описи вршњака су били: „ Он зна све о диносаурсима, како се који зове, како изгледа, који може да лети, шта једу.“, „Зна боље од мене где живе разне животиње, зна све врсте ајкула за које ја никад нисам чуо.“, „Зна да исприча причу о животињама, има албум са сличицама и све зна да ми опише.“...
- По опису васпитача даровити су такође препознати у научно-истраживачкој области. Даровита деца имају потребу да сазнају више о сфери интересовања, о животињама, њиховом станишту, исхрани, јачини животиња, понашању, да ли живе саме, у крду или чопору. Такође даровити се издвајају и у језичко-лингвистичкој области, њихове реченице су дугачке са детаљним описима, развијеном маштом и логички повезане.

Да ли се процене деце и васпитача подударају?

- У великом проценту се подударају мишљења деце и васпитача.

Да ли су деца која су номинована као даровита од стране друге деце истовремено и пожељна за дружење?

- Већи део деце даровите другаре види као пожељне за дружење углавном воле да се укључују у игру коју смисле даровита деца и поштују правила која су им постављена.

Какав је њихов социјални положај?

- Иако у игри траже себи сличне или старије другаре, не беже од игре са другима, углавном су они иницијатори игре. Вршњаци су прихватили њихову различитост.

Да ли су деца која су номинована као даровита од стране васпитача истовремено и популарна, по њиховој процени? Или имају некакве друге карактеристике социјалног понашања?

- Деца их углавном нису препознала као вођу групе, већ само као интересантне, другаре са мноштвом идеја за игру. Тако да се може рећи да спадају у популарније у групи.

Каква су искуства васпитача везана за конкретне приступе социјалној подршци даровите деце?

- У оквиру овог задатка којим смо креирали полазну основу за каснију израду плана социјалне адаптације даровитог детета, утврдили смо да васпитачи у раду највише користе игре улога са различитим задацима, пројекте, тимско решавање проблема, игре које подстичу комуникацију и разумевање, луткарске представе, као и игре које подстичу емпатију.

6. УНАПРЕЂИВАЊЕ СОЦИЈАЛНЕ АДАПТАЦИЈЕ ДАРОВИТЕ ДЕЦЕ ИЗ УГЛА ВАСПИТАЧА, СТРУЧНЕ СЛУЖБЕ И РОДИТЕЉА

Урађена презентација истраживања социјалне адаптације даровите деце из угла вршњака, презенована је васпитачима и стручним сарадницима предшколске установе „Полетарац“ у Старој Пазови.

На хоризонталној размени, присуствовало је 12 васпитача, 2 педагога, психолог и логопед установе. кроз дискусију смо разменили разна искуства у раду са даровитом децом, као и о начинима подршке даровитима. Из презентације се јасно види да вршњаци могу да препознају даровите другаре као и области у којима се даровита деца истичу. Учесници ове хоризонталне размене имали су занимљива запажања о овом истраживању.

Посебан акценат током ове размене стављен је на улогу васпитача у процесу социјалне адаптације даровите деце са вршњацима, као и на значај сарадње са родитељима и стручним сарадницима. Васпитачи су поделили примере своје праксе у раду са даровитом децом, начинима препознавања даровитих, постицају емоционалног развоја и развоју социјалних вештина даровитите деце и наглашавању важности индивидуалног приступа сваком детету.

Од огромног је значаја сарадња са родитељима, за правовременом препознавању даровитих, као и у пружању подршке у њиховом развоју.

Стручне службе имају значајну улогу у оснаживању васпитача и родитеља, кроз едукације, саветовање и укључивање у процес планирања васпитно-образовног рада.

6.1. Унапређење праксе – перспектива васпитача

Истраживање које је одрађено у овом раду, показало је да вршњаци могу пружити помоћ даровитима у свакодневним животно-практичним ситуацијама, као и свесност да од даровитих другара могу доста да науче. Такође је врло видљиво да типична деца лако уочавају домене даровитости својих даровитих вршњака, али и да социјални статус даровитих прикажу реално. Током дискусије, васпитачи су поделили своја мишљења о спроведеном истраживању:

- **Васпитач 1.** – Нисам очекивала такве резултате. С обзиром да смо соба до собе и донекле познајемо сву децу, изненадила су ме

поједина деца како су се истакла као и препознавање даровитих од стране вршњака.

- **Васпитач 2.** – Занимљив је начин и одговори како су деца препознала и издвојила добре карактеристике даровитих другра.
- **Васпитач 3.** – Сматрам да су даровита деца захтевна и да им треба стално пажње и већа посвећеност, међутим, ми са са оволиким бројем деце по групама, тешко можемо да им пружимо адекватну подршку.
- **Васпитач 4.** – Слушајући излагање твог истраживања, стичем утисак да можемо у свакој групи да препознамо неко такво дете и требало би више да се позабавимо даровитом децом. Чињеница је да се сви више посвећујемо деци са посебним потребама и да донекле занемарујемо децу са неким даром.
- **Васпитач 5.** – Треба понудити таквој деци више материјала за рад и подстицати их, да би се њихова даровитост све више развијала и код куће. На пример треба едуковати и родитеље.
- **Васпитач 6.** – Мислим да је и нама потребна додатна едукација кроз овакве размене за рад са даровитом децом. Нисмо сигурни да ли је дете даровито или само форсирано од стране родитеља, ни како да препознамо заправо даровито дете. Зато сматрам да семинари на ту тему били би нам од велике користи.
- **Васпитач 7.** – Мени је највише привукло пажњу у овом твојем истраживању начин на који деца препознају даровите другаре. Од њих бисмо могли много да научимо и да праћењем неких чек листи на пример, нађемо начин да пружимо додатну подршку даровитој деци.
- **Васпитач 8.** – У нашој установи постоји тим за инклузију, такође он се бави и са даровитима, требало би развити неке инструменте и чути чешће примере оваквих истраживања како би олакшали рад са даровитима.
- **Васпитач 9.** – Морамо приметити да је потребна сарадња са свим сртучним службама, локалном заједницом али и да кад дете оде из вртића у школи буду свесни учитељи да даровита деца постоје и да

се потруде им прилагоде рад са њима, како би наставили да развијају своју даровитост.

- **Васпитач 10.-** Из овог истраживања видим да се мишљења деце и васпитача подударају. Требало би урадити ИОП 3, лакше бисмо могли да пратимо напредак даровите деце и начине подршке коју треба пружити.
- **Васпитачи 11.** – Слажем се са свима што су до сада колегинице рекле. Сматрам да нам је неопходна помоћ стручне службе а и разне едукације на тему даровитости.
- **Васпитач 12.** – Ја немам шта да додам. Изненађена сам резултатима истраживања. Лакше ћу се ослободити у даљем раду да пружим подршку деци за које сматрам да поседују неки таланат, али и да пратим мишљења деце из групе, јер очигледно препознају даровите другаре.

У овој дискусији о раду, 12 колегиница је дало мишљење. Васпитачице које су коментарисале имају различите године стажа (од 5 до 30 година стажа), и раде у свим узрастним групама (млађој, средњој, старијој и предшколској групи). На презентацију су дошле добровољно и дале своје мишљење.

Резултати дискусије показују да постоји свест о важности индивидуалног приступа даровитој деци али и да постоје и реална ограничења у раду, као што су велики број деце по групама и недостатак ресурса. Васпитачи су мотивисани да унапреде своја знања и способности, али им је потребна подршка кроз едукације и сарадњу са родитељима и сручним сарадницима.

Ови увиди показују да је неопходно системски приступити теми даровитости у предшколским установама, кроз стратешке мере подршке васпитачима, родитељима и самој деци.

6.2. Унапређење праксе – перспектива стручне службе

Презентацији које је представљена у предшколској установи „Полетарац“ у Старој Пазови, присуствовале су колегинице из стручне службе (два педагога, психолог и логопед). Мишљење о истраживачком раду су дале у писаној форми, након саслушаних ставова васпитача.

- *Педагошкиње Ирена Мирковић и Марија Кураица, изнеле су заједничко мишљење о раду:*

Тема је актуелна и релевантна за рад у предшколским установама, а одабрани методолошки приступ је примењен адекватно и у складу са циљем истраживања. Кроз целокупан рад фокус је на социјалној димензији даровитости те је јасно видљиво како даровито дете доживљавају друга дец и како се оно уклапа са вршњацима. У раду су јасно видљива и професионална запажања васпитача проистекла из свакодневне праксе. Кроз дискусију увиђамо на који начин васпитачи препознају даровито дете и како у складу са тим планирају и реализују акције у циљу подршке. Будући да родитељи имају кључну улогу у обликовању дечије личности и развоју социјалних вештина истичемо њихов значај у процесу подршке даровитости. Укључивањем родитељске перспективе имали бисмо ширу слику о условима и подршци коју даровито дете има како у породичном тако и у институцијалном окружењу. Целокупан рад доприноси развоју праксе у области раног препознавања даровитости и може бити користан како васпитачима тако и стручним сарадницима у циљу развијања различитих стратегија у раду са даровитом децом.

Видљиво је да сте били веома ангажовани у вашем истраживању, и да је у изради рада уложен велики труд. Отворена су бројна, значајна питања која ће бити тема будућих акција. Уважићемо мишљења васпитача за што бољу организацију рада са даровитом децом. Хвала Вам.

- *Мишљење психолошкиње Олге Кнежевић:*

Рад са даровитом децом у вртићу захтева пажљиво планирање, диференциран приступ и дубоко разумевање њихових потреба и карактеристика. Чињеница да нам генерално фокус у вртићима није на индетификацији даровите деце али да примећујемо да их има, поставља пред нас обавезу да се и њима подједнако посветимо и радимо на раном препознавању даровитости. Та деца се из вршњачких група издвајају раним развојем говора и језика, великом радозналости и постављањем сложених питања, високом способношћу решавања проблема, снажном маштом и креативношћу, израженом емпатијом или осећајем за правду. С тим у вези потребно је индивидуализовати активности намењене њима, прилагодити им задатке да буду изазовни али не фрустрирајући, дозволити им избор активности (често имају изражене интересе), користити проширење задатака (нпр. Уместо нацртај кућу, понудити задатак: Нацртај кућу из будућности и објасни како функционише). Такође, важно је подстицати дубинско размишљање са питањима вишег реда као што су: зашто, како, шта ако...

Оно што је данас добро за њих јесте то што се Године узлета заснивају на пројектима који захтевају планирање и исраживање, траже креативно мишљење, решавање проблема и тд., што изузетно одговара сензибилитету даровите деце, те их у пројектима треба максимално укључити и подстицати.

Што се простора тиче, потребно га је опремити тематским целинама за истраживање, богатим струкуираним и неструктурираним материјалима у складу са пројектом којим се деца у соби баве, затим мноштвом књига, дидактичких игара, слагалица са више нивоа сложености, као и могућност коришћења дигиталних технологија у сврху истраживања.

Поред тога што су оваква деца далеко когнитивно испред својих вршњака, њима је често потребна социо-емоционална подршка због тешког уклапања међу вршњаке, перфекционизма и емоционалне осетљивости. Зато је од изузетне важности сензибилизација васпитача за потребе овакве деце која често излазе из оквира типичне деце и траже мало више стрпљења и енергије како би ушли у рутину и поштовала правила групе. Како се често удубе у своју игру, истраживање или креативно стваралаштво, не воле да буду прекинути зарад одласка нпр. на ручак, ужину, у двориште, потребно је да се овакве активности најаве 10-15 мин раније како би даровити привели игру крају или договорити се да ће их започето чекати на истом месту, или да заједнички одреде место где ће склонити рад док се не врате у собу.

Од изузетне важности име је препознавање и уважавање њихових потреба, као и компромис када виде да вам је стало до њих. У супротном упркос својим интелектуалним способностима због фрустрације могу испољавати инфантилно понашање карактеристично нижем узрасту него што јесу, што често васпитаче доводи у заблуду да су таква деца васпитно запуштена. Зато је од изузетне важности тимски сарађивати са родитељима и стручном службом како би заједнички направили увиде и разумевање у потребе и понашања таквог детета на најбољи начин направили стратегије за подстицање његовог развоја и што боље функционисање у вршњачким групама и социјалним срединама. У томе нам могу помоћи белешке о интересовањима, понашању и постигнућима, а развој је поред когнитивног потребно пратити и на социо-емоционалном нивоу.

Рад „Социјална адаптација даровите деце: перспектива вршњака“ представља пример посвећеног, темељно спроведеног истраживања које је произашло из љубави према професији и искрене жеље да се разуме и унапреди положај даровите деце у предшколском окружењу. У раду се препознаје да је аутор уложио значајно време, труд и стручну пажњу у прикупљању и обради података, те да је приступ тематици вођен и професионалним знањем и личним сензибилитетом.

Из угла сртручног сарадника и координатора стручног тима за инклузивно образовање, важно је истаћи да је проблематика социјалне адаптације даровите деце у предшколским установама вишеслојна и да подразумева низ изазова у пракси. Један од кључних изазова јесте повећан број деце у групама, што умањује могућност индивидуалног приступа и посвећеног рада са децом која се издвајају по својим потенцијалима. Додатно, велики број деце са сметњама у развоју природно ставља инклузивне активности и подршку тој деци упрви план, често потискујући рад са даровитима, иако они имају једнако право на прилагођен и подстицајан развојни пут.

Даљи изазов јесте недостатак адекватне едукације и стручне подршке васпитачима за рад са даровитима. Већина доступних стручних едукација фокусира се на рад са децом са сметњама у развоју док се садржаји везани за препознавање и развијање даровитости јављају ређе и нису систематски имплементирани у стручна усавршавања.

Неопходно је нагласити и важност подршке родитељима даровите деце. Родитељи често нису довољно информисани о специфичностима социо-емоционалног развоја даровите деце, нити о томе како да у кућним условима негују и подстичу њихове способности. Улога предшколске установе у овом сегменту подразумева саветодавни рад, радионице и континуирану комуникацију са породицом. Такође, изузетно је значајна доступност литературе, наставних средстава и дидактичког материјала који одговара интересовањима даровите деце. У пракси, материјали у вртићима ретко прате ниво сложености који би био адекватан даровитима, а приступ богатијим изворима често зависи од иницијативе појединца а не од системске подршке.

За мене као ментора овај рад допринео је већем разумевању како вршњаци перципирају даровите и како васпитачи виде могућност за њихову социјалну интеграцију, истовремено подсећајући нас да инклузија не обухвата само децу са сметњама, већ и оне чији потенцијали превазилазе очекивани развојни ниво те да је

задатак предшколског образовања да обезбеди простор, време и ресурсе како би свако дете имало прилику да оствари свој максимум.

Стручна служба је дала мишљења о начинима подршке као и примере за рад са даровитом децом. Сложни су са ставовима васпитача о прекобројностима групе, неадекватном простору, већом посвећености деци са посебним потребама у односу на даровиту децу. Такође, се слажу да би кроз разна праћења даровитих (кроз чек листе, белешке..), олакшали рад васпитачима у праћену постигнућа даровите деце.

6.3. Унапређење праксе – перспектива родитеља

Да бисмо унапредили праксу, важно је чути и мишљења и ставове родитеља. Самим тим, родитељима смо послали преко вибер групе презентацију и затражили њихово мишљење о разумевању даровите деце и резултатима истраживања.

Неки од најзанимљивијих одговора су следећи:

- Родитељи дечака В.Ц.

Нисам своје дете доживљавала као даровито дете. Ваше истраживање и разговори које смо водили, помогли су ми да схватим своје дете као неког коме је потребна већа пажња и већи рад са њим, да би развио своје интресовање. Пројекти којима сте се бавили у вртићу су свакодневна тема која се кући протеже и теме истраживања путем књига и интернета. Изненадило нас је како другари из вртића виде моје дете. Срећна сам што у групи има другаре са којима моје дете има развијену игру и са ким може да дели своја интересовања. Оно што би мени као родитељу значило су неке радионице за даровиту децу, као и разговори са вама васпитачима и психологом или логопедом.

Хвала вам што сте нам указали на даровитост мог детета.

- Родитељи дечака Ф.М.

Док смо гледали презентацију коју сте нам послали, изненадили смо се како другари виде наше дете. Он је тих повучен, трапав..., бринули смо се за око његових физичких способности. О томе смо и са вама причали и пре, где сте нам скренули пажњу на његову интелигенцију и развијен богат речник. Тачније ви васпитачи сте уочили пре него ми сами да је наше дете даровито. Ми сада другачије гледамо на његово васпитање и шта можемо да му пружимо додатно.

Ми смо задовољни начином вашег рада са нашим дететом и тиме што пратите његова интересовања. Предлог за унапређење би био нека ликовна секција као у неким вртићима у Београду, мислимо да би ту развио неку своју креативност још више.

Веома нам је драго што у групи има деце која воле игре са њим и да га доживљавају као себи равним. Из групе смо склопили дивна пријатељства између деце, где видимо игру која има сврху и срећу.

- Родитељи девојчице К.М.

Драго нам је што су другари код нашег детета препознали таленат за цртање. Као што смо и очекивали, иза њеног понашања крију се разне идеје које се претворе у игру која често буде нама и нејасна али је сека као и другари прате и уживају. Често има потребу да сатима седи и црта док она не буде задовољна са нацртаним, на цртежу се јасно види шта је нацртано. Када у вртићу радите неке нове ликовне технике, у обавези смо да кући обезбедимо исте материјале за рад. Уписали смо је на вашу препоруку у школицу цртања и свакодневно видимо њен напредак.

- Родитељи дечака З.Л.

Изненађени смо да су деца номиновала наше дете. Ми кући не примећујемо да се истиче у нечему посебно али је заинтересован за многе ствари. Воли да пише, односно преписује речи, интересују га велике радне машине попут багера, комбајна, дизалице, бави се веслањем. Све што радите у вртићу, кући се о томе прича и настављамо да се бавимо тиме. Посветићемо више пажње за развој његове даровитости кроз ваше стручно мишљење и ако сматрате да треба разговором са вашим психологом. Родитељски који одржавате су и за нас родитеље веома занимљиви јер теме које обрађујете су веома едукативне за нас, надамо се да ће на неком наредном родитељском бити тема о даровитој деци и како их разумети, помоћи и развити њихову даровитост.

- Родитељ детета Н.Р.

Када сам прочитала ваше истраживање, схватила сам да су се конфликти који су се раније дешавали у групи више били због незадовољства даровите деце која нису могла да контролишу своје емоције. Великим трудом вас две, успели сте да направите групу у којој се деца воле и играју заједно, помажу једни другима, где сваког дана моје дете долази кући радосно што је могло да научи нешто ново. Васпитачице и другари су успели да моје дете „пробуде“, да га покрену и да продстакну да се ослободи пред групом и покаже своје знање из разних области. Пројекат „Фотографија“ је покренуо моје дете да фотографише све и свашта и да за поклон од Деда Мраза тражи уместо играчке прави фото апарат.

Ја сам пресрећна мајка јер је моје дете у групи где је подржано и вољено од стране другара и васпитачица, где може много да научи и да развије своју социјализацију.

- Родитељ детета А.С.

Ми смо презадовољни радом васпитачица као и овим истраживањем. Наше дете често одбија вртић (плаче) јер не воли да спава. Воли све другаре а чули смо и да га они теше кад плаче. Од васпитачица добијамо све информације везане за наше дете и имамо веома добар отворен однос. Због повучености у игри са децом из групе наше дете не показује све шта зна, али се то мења из дана у дан. Наше дете показује велика интересовања за пројекте којим се бавите у вртићу и често нас тера да шаљемо вам слике које су везане за пројекат. Разговори са психологом из вртића су нама много помогли за рад са нашим дететом а за васпитаче имамо само речи хвале.

- Родитељ детета Ј.Ч.

Похвала за децу која имају неку даровитост. Види се рад са њима првенствено из куће а онда и у вртићу. Гледајући презентацију, увидели смо да једни друге подстичу на такмичење и да пружају помоћ једни другима. Наше старије дете које је било код вас две, је захваљујући вама успело да развије таленат за музику односно на вашу препоруку уписали смо га у музичку школу јер сте ви увидели његов дар за музику, нама је то промакло. Родитељи слушајте наше васпитачице. Хвала.

- Родитељ детета В.Ј.

Деца лепо препознају таленат код другара. Из истраживања видим да лепо функционишу као група. Пријатно смо изненађени истраживањем и резултатима до којих сте дошли.

- Родитељ детета Ђ.Р.

Сprovedено истраживање је веома занимљиво. Можда би значило да има више неких креативних радионица, сигурна сам да би из ове групе се нашло још по неко дете са неким талентом.

ЗАКЉУЧАК

Током похађања мастер студија стекла сам много додатног знања у области рада са даровитом децом, што ми као стручњаку много значи, будући да се у реалном контексту увек више пажње посвећује деци која имају потешкоће у развоју и потребе за подршком, него даровитима. С обзиром да сам кроз своје радно искуство имала прилике да се срећем са даровитом децом, предмет „*Рад са даровитом децом*“ отворио је нове видике, и покренуо мотивацију да се боље упознам са приступима у раду са даровитима, јер је чињеница да је и њима потребна подршка у социјализацији са другом децом, што због њихових когнитивних вештина и талената, тако и због емоционалног дисбаланса. Од великог је значаја да препознамо и пружимо потребну подршку даровитом детету како бисмо даровитима пружили прилику да искористе сав свој потенцијал, а уједно омогућили да се не издвајају, већ да буду равноправни чланови своје групе што је сваком детету потребно.

Да бисмо дошли до најбољих резултата социјализације даровите деце са вршњацима потребне су стратегије кроз програме за даровиту децу, развијање социјалних компетенција кроз учење вештина комуникације и решавања сукоба, разна саветовања која помажу даровитој деци да носе са емоционалним изазовима, разне радионице за родитеље и васпитаче. У циљу унапређивања праксе рада са даровитима управо у области социјализације, извршено је истраживање које је имало за циљ да утврди социјални статус даровитог детета као и начине подршке од стране вршњака и васпитача. У интервјуу који смо поставили деци из групе, дошли смо до закључака да вршњаци препознају даровитог друга/другарицу, да су свесни да се разликују од њих самих и да су у неким ствима „бољи“ од њих. Такође, деца су приметили да се даровита деца не сналазе најбоље у неким практично животним ситуацијама и обављању културно-хигијенских навика, и на то усмеравају своју подршку (закопчавању дугмета на панталонама, обувању, облачењу, подсећању на прање руку и томе слично). Што се тиче социјалног статуса, вршњаци воле да се друже са даровитим другарима, јер су забавни и увек пуни идеја за решавање разноразних задатака.

Васпитачи који су били учесници истраживања су свесни да су прилагођен приступ и подршка неопходни да би се подстицала социјализација даровитих са осталом децом. Такође, васпитачи стално раде на балансу између типичне деце и даровите. Уз адекватан приступ васпитача, добија се компактна група у којој су вршњачки односи међу свом децом на високом нивоу, без обзира на њихове

различитости. Такође, учећи децу разумевању и толеранцији, остварујемо укупне бенефите за све чланове групе.

Резултати истраживања показали су да у групи имамо више даровите деце. Чести разговори са децом, учење о правилима понашања, пружање помоћи и подршке како даровитој, тако и типичној, као и деци са посебним потребама, створили смо здраву социјалну атмосферу у којој сви могу да напредују у складу са својим индивидуалним потребама, а да се уједно сви до једног осећају као део тима и најважнија карика у њему.

Да би се даровитој деци пружала адекватна подршка, важно је да васпитачи константно раде на својим знањима и вештинама. Усавршавање је кључ пружања правилне подршке даровитој деци. Пројекти којима се бавимо у вртићу пружају нам ту могућност, као и разни семинари и едукације на тему даровитости. Такође, не смео заборавити подршку стручне службе, која почиње да ставља акценат на рад са даровитима, редовно организује хоризонталне размене у вртићу, пружа помоћ у решавању социо-емоционалних проблема ове деце и интензивно ради на свим приступима којима се даровитост може подржати. Оно што је још неопходно, у свим предшколским установама, јесте да се у тим за инклузивно образовање и васпитање уведе и рад са даровитом децом, како би практичним примерима и разменама информација и васпитачи добијали стручну подршку и помоћ. Такође, освешћивање значаја улоге родитеља је од великог значаја за социјализацију и развој дететове креативности, потенцијалне даровитости или талента, па се тако могу организовати разне радионице, трибине на тему даровитости и едукације којима ће се родитељске компетенције у овој области ојачати.

Будући да су даровита деце неретко главни покретачи иницијативе за отварање нових пројеката, идеја, и тема, они представљају значајан извор ситуација учења које доносе добробит свој деци у групи, па је самим тим неопходно неговати како њихову посебност, тако и васпитачева стручна знања да препозна, прати, и подстиче даљи развој талента.

ЛИТЕРАТУРА

- Барзут, В. (2018). *Синдром унутрашње дисинхроније даровитих, последице и импликације на образовање даровитих*. Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет.
- Године узлета: основе програма предшколског васпитања и образовања (2018). Београд: Просветни преглед: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Грандић, Р. (2021). *Стимулишући фактори контекста и креативности даровитих*. Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет Нови Сад.
- Драгојевић, Т. Лунгулов, М. (2023). Социоемоционални развој даровитих ученика: импликације за васпитно-образовну праксу. *Зборник радова „Афективне димензије личности и остваривање даровитости“*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче Михаило Палов.
- Ђорђевић, Ј. (2008). Београд, *Породица као фактор подстицања даровитости*.
- Ђорђевић, Б. (1997). Подстицање даровитости. У: *Зборник радова 14*. Вршац: Висока школа за образовање васпитача. 3
- Јевтић, Б. (2009). Структура компетенција даровите предшколске деце. У: *Зборник радова „Даровити“*. Вршац: Виша школа за образовање васпитача.
- Крњајић, Ж. (1996). *Стимулативни програми и процесна дијагностика*. Вршац: Виша школа за образовање васпитача.
- Милутиновић, Ј. Зуковић, С. (2014). Квалитетно образовање даровитих у контексту модела школовања деце код куће. У: *Зборник радова „Даровити и квалитет образовања“*. Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад.
- Мирковић, Ј. (2024). Фактори неуспеха даровите деце и предлози како их превазићи- У Зборник радова: *Фактори неуспеха даровитих: како их превазићи?* Вршац: Висока струковна васпитачка и медицинска школа у Вршцу.
- Николић, М., Суботић, С. (2016). *Имплицитне процене даровитости код деце предшколског узраста од стране васпитача*. Рад презентован на конференцији Отворени дани психологије 2016, Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина, стр 86.
- Николић, М. Грандић, Р. Павловић, М. (2017). Компетенције васпитача за рад с даровитом децом. У: *Иновације у настави*, XXX, 2017/1, стр. 43–54.

- Николић, М. (2024). *Рад са даровитом децом*. Сремска Митровица. Ауторизована скрипта са практикумом.
- Павловић, А. (2022). Понашање деце предшколског узраста у контексту вршњака у светлу различитих теоријских приступа. У: *Педагошка стварност*. Нови Сад.
- Петровић и сар. (2020). *Иновативни приступи у подстицању даровитости код деце од три до шест година, приручник за васпитно образовне стручњаке и родитеље*. Београд: Удружење васпитача Војводине и Generating Inclusive and Fair Teaching in Early Development
- Радовановић, М. Цвијановић, Ј. (2021). Програм додатне подршке даровитој деци. У: Зборник радова: *Даровити и окружење-породично, образовно и пословно*. Нови Сад: Удружење грађања Менса Србије.

Прилог 1 – Упитник за децу

Полуструктурирани упитник за децу

Испитивач има задатак да са сваким дететом у једној групи обави интервју са следећим питањима:

- Да ли се неко од твојих другара посебно истиче у знању, способностима, вештинама...?
- Можеш ли ми рећи ко је то?
- Шта је то што твој другар/другарица знају (могу) боље од осталих? (тражити од детета детаљан опис – ако дете на пример каже да је неко добар у математици, тражити да опише шта то дете уме што други не умеју); деци треба напоменути да могу и сами себе да предложе

Деци се објасни да номинују само ону децу за коју сматрају да су у нечему боља од других. дозвољава се више од једне номинације по детету ако је слика у васпитној групи таква да има више деце која се посебно истичу у истим или различитим областима даровитости. После интервјуа са децом испитивач обавља и интервју са васпитачем/васпитачима групе и бележи њихове номинације.

У следећем кораку у интервјуу, васпитач пита свако дете да процени социјални положај детета/деце које је номинovalo као даровито/даровите, нудећи следеће могућности.

- 1) Дете радо иницира игру са различитим другарима и учествује – има особине вође.
- 2) Дете радо учествује у игри са различитим другарима али није иницијатор и/или вођа.
- 3) Дете се дружи/игра само са неким од другара.
- 4) дете се укључује у игру/активности само са неким другарима, али искључиво на њихов позив.
- 5) Дете жели да наметне своју игру и правила другима, које други прихватају.
- 6) Дете намеће игру другима, али се они супротстављају, не желе.
- 7) Дете је због неких својих карактеристика, понашања, одбачено од другара.
- 8) Дете се углавном игра само, нема потребу за другима, али му и не сметају, ако му се прикључе.

- 9) Дете се игра само, не жели друге у свом окружењу, негодује ако му се приближитражи се и од васпитача групе да изврше процену социјалног положаја детета/деце која су они номиновали.

Прилог 2 – протокол за номинације

ПРОТОКОЛ ЗА БЕЛЕЖЕЊЕ НОМИНАЦИЈЕ ДАРОВИТОСТИ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА ОД СТРАНЕ ВРШЊАКА И ВАСПИТАЧА И ЊИХОВОГ СОЦИЈАЛНОГ ПОЛОЖАЈА

ИМЕНА ДЕЦЕ КОЈА ПРОЦЕЊУЈУ	ОБЛАСТИ ПРОЦЕНЕ	
	ИМЕ ДЕТЕТА, ИНИЦИЈАЛ ПРЕЗИМЕНА И ТАЧАН ОПИС ДАРОВИТОСТИ	ОПИС СОЦИЈАЛНОГ ПОЛОЖАЈА ДЕТЕТА/ДЕЦЕ КОЈА СУ НОМИНОВАНА
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		

10.		
11.		
12.		
13.		
14.		
15.		
16.		
17.		
18.		
19.		
20.		
21.		
22.		

23.		
24.		
25.		
26.		
27.		
28.		
29.		
30.		
ВАСПИТАЧ 1		
ВАСПИТАЧ 2		